הלכות מזוזה ומעקה

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן רפה – הלכות מזוזה

א מצות עשה מן התורה לכתוב שתי פרשיות שמע ישראל, והיה אם שמוע, על קלף ובדיו, ולקבוע אותן על מזוזת הפתח, שנאמר (דברים ו, ט): וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. וחייב כל אדם להזהר בקיום מצוה זו, כדי שכל זמן שיכנס ויצא מביתו יפגע ביחוד שמו של הקדוש ברוך הוא, ויזכור אהבתו, וידע שאין דבר העומד לעולם, אלא ידיעת ואמונת צור העולמים ומיד ילך בדרכי מישרים. אמרו חז"ל (מנחות מג:) כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, ציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והם המלאכים המצילים אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. וכל הזהיר במצוה זו מאריכין לו ימיו וימי בניו, שנאמר (דברים יא, כא): למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אינו זהיר בה יתקצרו ימיו ח"ו. והזהיר בה זוכה גם לדירה נאה, ונשמר הוא וביתו מכל המזיקים, וכמו שכתוב"ה' שומרך". ולכן כותבים שם "שדי" על המזוזה מבחוץ, שהוא ראשי תיבות שומר דלתות ישראל. ובמסכת עבודה זרה (יא.) אמרו: מלך בשר ודם יושב בפנים הארמון, ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים, ואדם ישן על מטתו בפנים, והקדוש ברוך הוא שומר עליו מבחוץ. שנאמר ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. ומכל מקום לא תהיה כוונת האדם בהנחתה בשביל השמירה, או לקבל שכר בעולם הבא, אלא כל כוונתו תהיה לקיים את מצות הבורא יתברך. [ילקו"י חופה וקידושין עמ' תקכה].

ב חובה קדושה על כל אחד לקנות מזוזות רק מסופר ירא שמים המדקדק במצוות, ולא יקנה מזוזה בלא שיברר מי כתבה ואם היא כשרה, שהמניח מזוזה פסולה הרי זה כאילו לא הניח מזוזה כלל. וכן יש ליזהר שלא לקנות מזוזה ממי שהוא "מוסר" לשלטונות, כמבואר בכיו"ב בשלחן ערוך הלכות תפילין. [ילקו"י שובע שמחות א – חופה וקידושין עמ' תקכח].

ג היה צריך לתפילין ולמזוזה, ואין ידו משגת לקנות שניהם, תפילין קודמים. ואמנם אם אפשר שישאיל כל יום תפילין, מזוזה קודמת. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס"ד סימן כה הערה ל'. עמוד שלג. ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תקכח].

ד יש נוהגים שכאשר אדם יוצא מן הבית מניח ידו על המזוזה, [ומנשקה], ואומר: ה' ישמור צאתי ובואי. אל שדי יברך אותי ויתן לי רחמים. וכן כשיכנס אדם לביתו יעשה כנזכר. וטוב שיניח ידו בכל פעם שיוצא ונכנס אפי' כמה פעמים ביום.[חופה וקידושין עמ' תקכט].

ה אם אין לו נרתיק למזוזה יכול להניחה בלא נרתיק, ויעטפנה בניילון, ויזדרז להשיג נרתיק למזוזה מפני כבוד המזוזה, וכדי שהמזוזה לא תתקלקל מהלחות או מהגשמים. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א – חופה וקידושין עמוד תקכט].

ו אם קבע מזוזה על הפתח בלי תיק ובלי ניילון, אין לו להניח ידו על המזוזה לנשקה, אלא יפשיל שרוולו וינשק באמצעות הבגד. [ילקו"י שובע שמחות א חופה וקידושין עמוד תקל].

ז טוב ונכון שלא ישליך אדם דברים מזוהמים על יד המזוזה, ואפילו אם הם נקיים אל ישליך דברים לפני הדלת, שזה זלזול במזוזה. וכן לא יטאטא את הבית ויעמיד המטאטא סמוך למזוזה. וכל שכן שלא יעמיד שם הכלי של התינוק שיעשה שם את צרכיו, וכל אשה הזהירה בזה מאריכה ימים. ואמנם כל זה ממדת חסידות וזהירות, אבל מעיקר הדין כיון שהמזוזה גבוהה יותר מעשרה טפחים מהקרקע, וגם מכוסה בב' כיסויים, אין קפידא בדבר. ואמנם אין ראוי לעשות כן בקביעות, להניח דבר בזיון כנגד המזוזה, ולסמוך על הכיסוי, כגון לכבס לפניה תמיד טינופת של בגדי קטנים, או לקבוע שיעמוד לפניה כלי ששופכים בו כל המי שופכים, ועל זה נאמר כי דבר ה' בזה, ועונשו גדול. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תקל].

ח מצות מזוזה היא חובת הדר, ולכן אין ראוי לקבוע מזוזה אלא כשמתכונן להכנס מיד לבית, אחר שמכניס לשם חלק מן הרהיטים וכלי המטה, וכמה מהחפצים שלו, ונועל הבית במנעול. שאז יקבע מזוזה בברכה בפתח הבית, ולא ידחה את קביעתה למסיבת חנוכת הבית. [ילקו"י שובע שמחות א – חופה וקידושין עמוד תקלב. הליכות עולם חלק ח'].

ט מנהגינו שבאותו ערב שעובר לישן בדירה החדשה [או השכורה] מביא עשרה אנשים לביתו שיקראו את סדר הלימוד לחנוכת הבית, וקובעים בדירה מזוזה בברכה. ואין להחמיץ את המצוה ולדחות את קביעתה דוקא ביום, שאין הפרש בזה בין לילה ליום. [שם עמוד תקלד]

י וקודם שיקבע את המזוזה, יברך: "בא"ה אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה", ומיד יקבענה, שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן. [ילקו"י שם עמ' תקלד].

יא אם הסיר את מזוזות הבית ומסרם לבדיקה, ויש מזוזה בפתח חדר אחד בלבד, ידור וישן באותו חדר. ואם אין לו מזוזה בכל חדרי הבית, לכתחלה יצא מהבית וילך ללון במקום שיש בו מזוזה. ואם אין לו אפשרות לכך, או שהדבר עליו לטורח גדול, רשאי לדור בינתיים בבית, אך ישתדל בכל מאמצי כוחו להשיג מזוזה ולקובעה בפתח חדרי הבית, ויפה שעה אחת קודם. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקלה. יביע אומר ח"ג יו"ד סי' יח אות ג'].

יב וכן הדין אם נפלה המזוזה ממקומה בשבת, ואינו רשאי להחזירה, או שנפסלה, לא ידור בבית, אלא ילך לישן אצל אחרים. ואם אין לו אפשרות כזו רשאי לדור בינתיים בדירה, וכמבואר. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקלו. שדי חמד מערכת מ׳ כלל קיד, דאנוס רחמנא פטריה].

יג מעיקר הדין מותר להכנס לבית של חבירו כשאין לו מזוזה בפתחו. [ילקו״י שם עמו׳ תקלו].

יד הנשים חייבות במזוזה שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך למען ירבו ימיכם וימי בניכם, והרי גם הנשים צריכות לחיים. והאשה עצמה יכולה לקבוע המזוזה בפתח ביתה בברכה. אך אם עושים את קביעת המזוזה ברוב עם, אין זה ממדת הצניעות שהאשה תקבע המזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תקלו. יביע אומר ח״ג חיו״ד סי׳ יח סק״ג]

טו מחנכים את הקטנים שאין להם הורים לקבוע מזוזה בפתח דירת הקטן. ויש אומרים שהקטן יכול לקבוע מזוזה לעצמו. וכשיגדיל אף אינו צריך להוציא המזוזה ולקובעה מחדש. ויש אומרים שהגדול הוא זה שקובע המזוזה עבור הקטן. ולדינא, יקבע הקטן את המזוזה, וכשיגדיל יסיר אותה וימסרנה לבדיקה, ואם היא כשרה יחזור ויקבענה בברכה, שאין קביעת המזוזה של קטן פוטרתו לכשיגדל, דהוי כדין תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הקטן חייב במצוות רק מדין חינוך. [שם עמוד תקלח. ילקו״י דיני חינוך קטן עמוד שיג]

מקומות החייבים במזוזה

טז בית שיש לו הרבה פתחים אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא באחד מהם, חייב לקבוע מזוזה בכל פתח ופתח, הואיל ונעשו לכניסה ויציאה. ומה שיש נוהגים לעשות רק מזוזה אחת בפתח בתיהם, אין להם על מה לסמוך. ולכן כל ירא שמים יתקין מזוזות בכל פתחי הבית החייבים במזוזה. וכן המנהג פשוט. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקמג]

יז אין הפתח חייב במזוזה אלא אם כן יש לו שני מזוזות ומשקוף. ואם התקרה של הבית נמשכת עד המזוזות, ועד בכלל, אך אין היכר משקוף מעל המזוזות, נחלקו בזה הפוסקים, אם הבית הזה חייב במזוזה, ולכן יקבע המזוזה בבית, בלי ברכה, שספק ברכות להקל.[שם].

יח תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן, אף על פי שהיא כתבנית בית, פטורה מן המזוזה, לפי שאין שם מזוזות, ואלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

יט בית שאין לו אלא מזוזה אחת, ומצד השני עובר הכותל להלאה מן הפתח, אם המזוזה של הפתח היא מצד ימין, יקבע שם מזוזה ״בלי ברכה״, הואיל ואין שם שתי מזוזות. ואם מזוזת הפתח היא בצד שמאל, פטור לגמרי מקביעת מזוזה. [רמב״ם. ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א׳ מהדורת חופה וקידושין עמוד תקמה]

כ בית שיש לו מזוזה מכאן ומזוזה מכאן, וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף, אם יש בגובה המזוזות י׳ טפחים או יותר חייב במזוזה. ואם אין י׳ טפחים פטור, מפני שאין לו משקוף. [רמב״ם פ״ו ממזוזה ה״ד. ש״ע סי׳ רפז ס״ב. ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקמה]

כא פתח שאין לו אלא מזוזה אחת [כגון שמצד השני יש כותל], אם המזוזה מימין הנכנס יקבע מזוזה בלא ברכה. ואם המזוזה משמאל הנכנס פטור ממזוזה. ודעת הרב בן איש חי שיקבע מזוזה בלי ברכה. [ש״ך יו״ד רפז סק״א. בן איש חי כי תבוא הי״ב. ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקמו]

כב פתח שאין בגובהו עשרה טפחים פטור ממזוזה. והיינו שמונים סנטימטר. ורוחב הפתח צריך שיהיה לפחות ארבעה טפחים, שהם שלשים ושנים סנטימטר. ואם יש בגובהו עשרה טפחים וברוחבו אין ארבעה טפחים יקבע מזוזה בלא ברכה. [ילקו״י עמוד תקמו]

כג חדר שאין בו ד׳ אמות על ד׳ אמות פטור ממזוזה. ושיעור ארבע אמות של בית שחייב במזוזה, הוא מאה ותשעים וששה סנטימטר רבוע. (ואם אין בו אלא מאה ותשעים ושנים ס״מ, עד שיעור מאה תשעים וששה סנטימטר, צריך לקבוע מזוזה בלי ברכה). [שם עמ׳ תקמו]

כד אם החדר צר וארוך, ויש בו באורך יותר מד׳ אמות, אך ברוחב אין ד׳ אמות, ויש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, כגון שארכו יתר על רחבו, וברוחב אין ד׳ אמות, אבל בצירוף העודף על ד׳ אמות שבאורכו, יש בו כדי לרבע ד׳ אמות על ד׳ אמות חייב לקבוע בו מזוזה, ״בלי ברכה״. וכן אם הוא עגול או בעל חמשה זויות. אך לא יברך על קביעת מזוזה זו, משום ספק ברכות להקל. [חופה וקידושין עמוד תקמז, ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס״ד עמוד שא, ושם מבואר דלאו בכל דוכתא סמכינן על כללו של הרדב״ד]

כה חדר קטן שאין בו כדי לרבע ד׳ אמות על ד׳ אמות, וממנו נכנסים לחדרים גדולים, אין לקבוע שם מזוזה בברכה, ואם ירצה להחמיר יניח שם מזוזה בלי ברכה. [ילקו״י שם עמ׳ תקנ]

כו בית שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות, אפילו אם יש בו תנור חורף גדול, או מקרר גדול, שגבוה יותר מעשרה טפחים ורחב יותר מארבעה טפחים, אף על פי כן אינו ממעט מהשיעור, וחייב במזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א׳ מהדורת חופה וקידושין עמוד תקנא. הליכות עולם חלק ח׳ עמוד רפה]

כז בית שאין לו דלתות, ויש בו רק מזוזות ומשקוף, הרמב״ם פוטר אותו ממזוזה, והרא״ש מחייב. ודעת מרן השלחן ערוך כדברי הרא״ש, לכן צריך לקבוע בו מזוזה, אבל לא יברך, שספק ברכות להקל. ואם אחר שקבע בו מזוזה, תלה שם דלתות, יש להסיר המזוזה, ויקחנה לבדיקה אם כשרה היא אם לאו, ואז אף אם תמצא כשרה, יחזור ויקבענה בברכה. ואם היה בית שיש בו דלתות, וקבע בו מזוזה בברכה כדת, ושוב הסירו ממנו את הדלתות לאיזה צורך, וחזרו ונתנו שם את הדלתות, כיון שקביעת המזוזה בתחלה היתה בהכשר, שוב אין צריך לחזור ולהסירה כדי לקובעה מחדש. [חופה וקידושין עמוד תקנא]

כח כל השערים חייבים במזוזה, אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ועיירות. וכן מחסן פרטי של עצים שמן ויין חייב במזוזה, וכן מחסן השייך לכל הדיירים, שמאחר ויוצאים ונכנסים שם ומשתמשים שם, נחשבים כבית דירה וחייבים במזוזה. וכן מרתף שאין משתמשים בו תשמיש של דירה, אלא רק לפעמים יורדים לשם, חייב במזוזה, ובכל אלה יניח שם מזוזה בלי ברכה. [חופה וקידושין עמ׳ תקסד, ועמוד תקנא. הליכות עולם ח״ח עמוד רפו].

כט מקלט המשמש גם כמחסן חייב במזוזה. ויברך על קביעת המזוזה הראשונה בביתו, ויפטור את המחסן, או את המקלט. ומקלט שאין משתמשים בו לתשמישים אחרים כלל, פטור ממזוזה לגמרי. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקנג, ועמוד תקסה. הליכות עולם שם].

ל בית התבן, ובית הבקר, נחלקו בהם הפוסקים, אם חייבים במזוזה, לדעת הרא״ש חייבים, ולדעת הרמב״ם פטורים, (וספק הדבר בדעת הרי״ף, לפי הגירסאות השונות), ודעת מרן לחייב במזוזה. הילכך יש לקבוע בהם מזוזה ״בלי ברכה״, שספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א׳ – חופה וקידושין עמוד תקנג]

לא מטבח חייב במזוזה בין אם אוכלים שם תמיד בין אם לא אוכלים שם. [ומברך על המזוזה שקובע בפתח הבית, ופוטר את כל המזוזות שקובע בבית. ואם קובע במטבח לבד, מברך. וכן הדין בכל הפרטים שהזכרנו למעלה, וכמבואר להלן]. [ילקוט יוסף שם חופה וקידושין עמוד תקנה]

לב מרפסות וגזוזטראות שאינן מקורות ואין להם כניסה אלא דרך הדירה, אם אין בהם ד׳ אמות אורך על ד׳ אמות רוחב, אינם צריכים מזוזה מן הדין. ומכל שכן כשאין המרפסת מקורה בתקרה. ואפילו אם המרפסת ארוכה הרבה שבצירוף האורך והרוחב יש בה כדי לרבע ד׳ אמות על ד׳ אמות, אין צריך לקבוע בה מזוזה. ומכל מקום המחמיר לקבוע מזוזה בלי ברכה תבא עליו ברכה. ויקבע המזוזה מימין הכניסה מן הדירה אל המרפסת, ולא להיפך. אולם מרפסת שבקומת קרקע שנכנס מהרחוב לבית דרך המרפסת, יקבענה מצד ימין כניסתו מן המרפסת לבית. [חופה וקידושין עמוד תקנה. יבי״א ח״ד יו״ד סי׳ כג. יחו״ד ח״ד סי׳ נא]

לג בית שאין לו תקרה, פטור מן המזוזה, ואם היה מקצתו מקורה, ומקצתו אינו מקורה, אם היה הקירוי כנגד הפתח, וגם יש בתקרה ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

לד אם היה בית עם תקרה וקבעו בו מזוזה כדת, ואחר כך הסירו את התקרה לאיזה צורך, והחזירוה אחר כך, אין צורך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש. ואף על פי שיש אומרים שאם אינו מסירה, הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי, כיון שבשעה שהסירו את התקרה, נפטר הבית מן המזוזה, ונמצא שהמזוזה היתה קבועה בבית בשעה שהיה פטור, וכשחזר ונתחייב, הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי, ולכן צריך להסירה ולקובעה מחדש. מכל מקום כמה מן הראשונים כתבו שכל שמתחלה הוקבעה בהכשר, בשעה שהבית היה חייב במזוזה, שוב אין לפסול אותה משום תעשה ולא מן העשוי. והם תנאי דמסייעי ליה להגאון בעל ארבעה טורי אבן (סי׳ יד), שפסק להכשיר בכהאי גוונא, ושפיר יש לסמוך עליהם. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקמג, ותקנו. הליכות עולם חלק ח׳ עמוד רעז]

לה זה שאמרנו שצריך שיהיה הקירוי סמוך לפתח, מכל מקום אם אין הקירוי רחוק שיעור שלשה טפחים מצד הפתח, הבית חייב במזוזה, שהלכה רווחת שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי. ומכל מקום צריך שהקירוי יהיה בו שיעור ארבע אמות על ארבע אמות, ואין לצרף לשיעור זה החלק שאינו מקורה. [חופה וקידושין עמוד תקנז. הליכו״ע שם]

לו חנויות שבשווקים, אם הם חנויות שעושים רק ביום השוק לימי היריד, ואחר כך מפרקים אותם, פטורים ממזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקס. פתחי תשובה רפו סק״י. בא״ח כי תבוא אות כב]. אבל חנויות קבועים, חייבים במזוזה. ומעיקר הדין חייבים לקבוע שם מזוזה בברכה, אך הבא לקבוע שם מזוזה בלי ברכה, יש לו על מי שיסמוך שלא לברך. או שיקבעו מזוזה אחת בביתם עם ברכה, וילכו מיד לקבוע מזוזה בחנות. [ילקוט יוסף שובע שמחות א׳ חופה וקידושין עמוד תקנח. הליכות עולם חלק ח׳ עמוד שב. ועיין בשו״ת יביע אומר חלק י׳ דף שנ סוף טור ב׳, דמבואר שם, דמעיקר הדין יברך, והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה יש לו ע״מ שיסמוך. וזה מדוייק יותר ממה שנתבאר בהליכו״ע ובשובע שמחות]

לז והוא הדין בבתי חרושת שהפועלים עובדים שם, אבל אין ישנים שם, ואין המקום עשוי לדירה, וכן משרדים ובנקים, חייבים לקבוע שם מזוזה. ואפשר אף לברך על קביעת מזוזה זו, והבא לקבוע מזוזה במשרד בלי ברכה, וכמו שכתב בבן איש חי, יש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י שובע שמחות א׳ חופה וקידושין עמ׳ תקנח. הליכות עולם. ויביע אומר שם]

לח בתי ספר שלומדים שם, אף שאין המקום עשוי לדירה ושינה, יש לקבוע בהם מזוזה. והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה, יש לו על מי שיסמוך.

לט וכן הדין במשרדים, קופת חולים, וכדומה, אף שאין בהם בית דירה, חייבים במזוזה. והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה, יש לו על מי שיסמוך. [ילקו״י שובע שמחות א – חופה וקידושין עמוד תקס. הליכות עולם ח״ח עמוד שב. וראה לעיל סעיף לו, ודון מינה לנידון דידן]

מ חדרי בתי החולים שיש שם חולים העושים צרכיהם בכלי, חייבים להניח בפתחיהם מזוזה. ויתן המזוזה בתוך נרתיק כשהיא בניילון. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקס]

מא מזוזה הקבועה בפתח שער הבית, בפנים הבית, והדלת מבחוץ, אף על פי שאיש ואשתו ישנים שם, ומשמשים מטותיהם, אין צריך לכסות המזוזה בכלי תוך כלי, אלא טוב לכסותה בכיסוי בעלמא, שכיון שהמזוזה היא למעלה מעשרה טפחים, הרי היא כמו ברשות אחרת, וכמו שכתב מרן הבית יוסף בשם הסמ״ג. וכן המנהג. [חופה וקידושין עמוד תקסב]

מב חדר שמשתמשים בו לכביסה בלבד יניח בו מזוזה בלי ברכה, ויכסנה בעור או בניילון וכיוצא. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקסג. שו״ת זבחי צדק חלק ב׳ או״ח סי׳ לה]

מג בית כסא ובית מרחץ ומקוה פטורים ממזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד, ונאמר וכתבתם על מזוזת ״ביתך״, מה בית העשוי לכבוד, יצאו בית הכסא ומרחץ שאינן של כבוד. וכל דירה שאינה של כבוד פטורה ממזוזה, כגון חדר אמבטיה שבתוך הדירה, הואיל ואינו דירה של כבוד, שעומדים שם ערומים להתרחץ, לכן פטור מן המזוזה. ובמקום שלפעמים נמצא טינוף, כגון חדר שנמצאים בו תינוקות קטנים, יש לכסות המזוזה. אבל במקום טהרה טוב שהמזוזה תהיה נראית. וחדר החיצון של בית המרחץ חייב במזוזה בלי ברכה, שאין הברכות מעכבות. [ילקו״י חופה וקידושין עמ׳ תקסה.]

מד הדבר פשוט שאם רוצים להפוך את בית המרחץ לבית דירה, ועוקרים את ספסלי ורהיטי בית המרחץ, ומסיידים אותו, ופותחים בו חלונות, ומרצפים אותו במרצפות המתאימות לבית דירה, חייבים לקבוע בו מזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקסה יביע אומר ח״ז או״ח סי׳ יא]

מה בבית הכסא ובית המרחץ שפטורים ממזוזה, אין להחמיר ולקבוע שם מזוזה, אף אם מכסה את המזוזה בכמה כיסויים. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקסו. ש״ך רפו ס״ק יא]

מו בחדר ההמתנה שלפני המקוה, שהוא כעין משרד המשרת את הנהלת המקוה, ואין לו קשר למתרחצים, יש לקבוע שם מזוזה. אבל לא יברך על קביעת המזוזה. [שם עמוד תקע].

מז כניסה לחדר המדרגות שיש שם פתח, שתי מזוזות ומשקוף היוצרים צורת הפתח, יש לקבוע שם מזוזה בברכה. ואם אין בה דלת כלל, יקבע מזוזה בלי ברכה. [שם עמ׳ תקסו]

מח אם בחדרי מדרגות יש כמה כניסות היוצרים צורת הפתח זה לפנים מזה כולם בכלל שערי הבית, ויש לקבוע בכולם מזוזה. ואם הכניסה לבית היא בקומת העמודים התומכים את הבנין, אין העמודים נחשבים למזוזות הבית, ואין לקבוע בהם מזוזות, אלא אם כן יש משקוף היורד בין העמודים מן התקרה היוצר צורת הפתח. [חופה וקידושין עמוד תקסז]

מט חדר המיועד לחניית רכב, יש מי שכתב שחייב במזוזה, אם המקום מקורה ועם שער ודלת. ואם אין שם דלת יקבע בלי ברכה. ולדעת הרמב״ם גם כשיש שם דלת פטור ממזוזה. ולכן אין לקבוע שם מזוזה בברכה, אלא יקבענה בלי ברכה. [חופה וקידושין עמוד תקסז]

נ מעלית, יש אומרים שאינה חייבת במזוזה, כיון שלא עשויה לדירה אלא דירת עראי, שהרי היא מטלטלת ואין בה מקום קבע. [והיינו אף באופן שיש בה ד׳ אמות על ד׳ אמות]. וגם הפתח הקבוע שבבנין שדרכו נכנסים למעלית, פטור מן המזוזה. ויש אומרים שהמעלית חייבת במזוזה. והמנהג כסברא ראשונה. והמחמיר לקבוע שם מזוזה בלי ברכה, תבוא עליו ברכה. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תקסח. הליכות עולם ח״ח עמוד ש].

נא אין לקבוע מזוזה בפתח תיאטרון, או בפתח קולנוע, וכדומה. [חופה וקידושין עמ׳ תקעא].

נב יש אומרים שאין לקבוע מזוזה בבית המעצר, או בית סוהר אזרחי או צבאי, אם יש זוהמא, וגם חשיבא דירת עראי. ויש אומרים שמאחר וקובע המזוזה כשהיא גבוהה עשרה טפחים, וגם נותנה בנרתיק, וגם אין המקום מיועד לזוהמא, חייב במזוזה. ולכן יקבע מזוזה במקומות הנקיים שבבית הסוהר [בברכה], ויפטור שאר החדרים שבבית המעצר. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א – חופה וקידושין עמוד תקעב].

נג מבנים לריכוז אשפה או שאר דברים שאינם לכבוד, גם אם יש בהם צורת הפתח ודלת, אין לקבוע בהם מזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות א – חופה וקידושין עמוד תקעב].

נד רפת בקר ולול של תרנגולים [שבתוך הבית] שיש בהם ארבע אמות על ארבע אמות, ומזוזות ומשקוף, אף על פי שזוהמתן מרובה, חייבים במזוזה ללא ברכה. ויכסו אותה בשני כיסויים. ועכשיו אין נוהגים בשום מקום לעשות מזוזה ברפת, דדוקא בימיהם דהיתה נקיה קצת, ולא נפיש זוהמייהו רפת היה

חייב במזוזה, אבל עכשיו אנו רואים בחוש דנפיש זוהמייהו, ולכן פטור ממזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקעב]

נה מכוניות אפילו שיש בהם פתח גבוה עשרה טפחים, כגון אוטובוס, טנדר, או מכונית משא, או פתחי קרונות הרכבת, פטורים מן המזוזה, לפי שאינן עשויים לדירת קבע. וכן קרון המחובר למכונית שאפשר לאכול ולישון שם, פטור ממזוזה, כיון שאין דרים בו דירת קבע, ולכן דינו כבית שבספינה שפטור ממזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקעג]

נו קרונות העשויים לדירה, כמו מה שמצוי בקרונות דוגמת קרוואן, אף שהקרוואן מיטלטל ונוסעים עמו ממקום למקום, מכל מקום כיון שדרים שם, חייבים במזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' – חופה וקידושין עמוד תקעד]

נז בתים שבספינה פטורים ממזוזה, מפני שהם דירת עראי. אבל המטיילים באניות שעשועים ויש להם שם דירות עם כל הנוחיות חייבים במזוזה. ומכל מקום נכון שלא יברכו. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' – חופה וקידושין עמוד תקעד]

נח מטוס או מסוק שמשמש כספינת אויר פטור ממזוזה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקעד]

נט סוכה שנבנית למצות החג, פטורה ממזוזה, מפני שהיא דירת עראי. [שם עמוד תקעד]

ס תקרה של אזבסט או פלסטיק שהוציאו את התקרה והניחו סכך לחג סוכות כפי הדין, לאחר החג אין צריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש בגלל הפיטור של ימות החג. וכמבואר לעיל סעיף לד. אך אם ירצה להחמיר ולהסירה טוב שיקחנה למגיה לבודקה אם המזוזה כשרה, ואז כשיחזור לקובעה יוכל לברך על קביעתה, והמחמיר לעשות כן תבוא עליו ברכה. וכן הדין לעיל בסעיף לד דהמחמיר תע"ב. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקעה]

סא המשכיר דירתו לגוי בערב פסח כדי להפטר מבדיקת חמץ, כשחוזר לדירתו אחר הפסח אין צריך לעקור את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש, ואין צריך להחמיר בזה משום תעשה ולא מן העשוי, כיון שבעת שקבעה היה זמן חיוב בקביעת המזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות ח"א – חופה וקידושין עמוד תקעו. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סי' ג' אות ד]

סב אם קבע את המזוזה בפתח בעוד הפתח אינו מחובר לבנין, ואח"כ קבע את הפתח בבנין [הנקרא כיום משקוף], פסול, וצריך להוציא את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש. [שם].

סג בית כנסת שאין בו בית דירה פטור ממזוזה, ואם יש בו בית דירה לשמש או לאיזה אדם, חייב במזוזה. והמנהג לקבוע מזוזה בבתי כנסת בלי ברכה, גם כשאין שם דירה לשמש. [חופה וקידושין עמוד תקעו. וע"ע ביביע אומר ח"ג דף רב: חיו"ד סי' כז אות ז]

סד בתי מדרש, ואולם הלימוד שבישיבות הקדושות, יש מחייבים לקבוע מזוזה אפילו אם אין שם בית דירה, שמאחר והתלמידים יושבים בו מהבוקר עד הערב דומה הוא לדירה. ויש אומרים שגם בתי מדרש פטורים ממזוזה, ונכון לחוש לסברא ראשונה ולקבוע מזוזה בלי ברכה. ואם יש בסמוך חדר העשוי לשינה [פנימיה] יברך על קביעת המזוזה בחדר זה, ומיד יקבע מזוזה באולם בית המדרש בלא ברכה. [ילקוט יוסף שובע שמחות א' עמוד תקעח. איסור והיתר כרך ב' במבוא. ירחון קול תורה אב תשס"ג עמוד מב]

סה בית השותפים חייב במזוזה והיינו דוקא כששני השותפים יהודים אבל אם השותף גוי יקבע בלי ברכה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקעח. וע' בשו"ת רעק"א סי' סו]

סו אם הישראל הוא הבעלים על הדירה, והעכו"ם שוכר את הדירה, לכולי עלמא פטור מן המזוזה, אפילו שהבעלים הוא ישראל. [ילקו"י חופה וקידושין עמ' תקעט. שו"ת רעק"א סי' סו]

מקום וסדר קביעת המזוזה וברכתה

סז כשבא לקבוע מזוזה על הפתח, כורכה מסופה לראשה, מתיבת אחד כלפי שמע ישראל. ואם קובעה בבית שיש שם גם תשמישים שאינם של כבוד, יכרוך את המזוזה בנייר או בניילון, ואחר כך יתננה בתוך נרתיק, או שפופרת של קנה או של כסף, ובכך תהא נחשבת כמונחת בשני כיסויים, ובפרט שהמזוזה מונחת בגובה של עשרה טפחים ויותר, אבל אם קובעה במקום שיש שם רק תשמישים של כבוד, יכול להניחה כמות שהיא בתוך הנרתיק ויניח נקב נגד השם מבחוץ, ומכל מקום יכסנו בזכוכית שלא ימחק. [שם עמוד תקפ]

סח אחר שכרך את המזוזה כנ"ל, יברך "לקבוע מזוזה", ויקבענה. אך אין כריכת המזוזה מעכבת, ומן הדין מותר לקבוע המזוזה כשהיא שטוחה ומכוסה בזכוכית או בניילון, וכתיבתה נראית לעיני כל רואיה כשהיא קבועה כך במזוזת הבית. ובפרט כאשר היא כתיבה יפה. ואמנם לכתחלה אין לשנות מן המנהג לקובעה כשהיא מגולגלת בתוך נרתיק. ועל כל פנים בדיעבד שכבר הוקבעה כשהיא שטוחה וגלויה יש להקל. [חופה וקידושין עמוד תקפ. וראה עוד בשו"ת יביע אומר חלק ח סימן ל].

סט יש אומרים שאין לכרוך המזוזה בקלף, או בנייר וניילון, כדי שלא יהיה דבר חוצץ בין המזוזה לבית. אולם לא משמע כן מדברי הפוסקים, שמאחר ואינה אלא לשומרה לבל תפסל מלחלוחית הכותל, שפיר דמי. וכן עיקר לדינא שאין הקלף חוצץ. [חופה וקידושין עמוד תקפז. וראה ביביע אומר ח"ח סי' כט שהביא מ"ש הגר"א במעשה רב (סי' ק), שלא לכרוך המזוזה בקלף וכיוצא בזה שלא יהיה דבר חוצץ בין המזוזה לבית, אך דבריו היפך דברי הפוסקים שכתבו, שיכרוך המזוזה מסופה לתחלתה, ויניח אותה בשפופרת של קנה או של עץ או שאר כל דבר, ויברך לקבוע מזוזה ויקבענה במקומה. וכן יש לנהוג כדברי הפוסקים, ואין הקלף חוצץ, וכן פשט המנהג, ולית דחש להא דהגר"א. ופוק חזי מאי עמא דבר]

ע מנהגינו לקבוע את המזוזה כשהיא זקופה, ארכה לאורך מזוזת הפתח, ולא באלכסון, וכדרך שאנו מניחים את ספר התורה בארון הקודש כשהוא זקוף. וכן המנהג אצל הספרדים. ואם הניחה שכובה לרוחב הפתח פסולה. ואחינו האשכנזים מניחים אותה באלכסון, לצאת ידי חובת כל הפוסקים. אך אין מנהגינו כן, ואין לשנות מן המנהג. ואם מזוזת הפתח צרה מאד, ואי אפשר להניחה באלכסון, גם הם יניחוה זקופה, כי כן עיקר להלכה. [חופה וקידושין עמוד תקפח. הליכות עולם חלק ח' עמוד רנז]

עא צריך לכוין שיהיה שמע ישראל – דהיינו סוף הגלילה – לצד חוץ. [שם עמוד תקפט]

עב מנהג הסופרים לכתוב על המזוזה מבחוץ שם "שדי". והסופרים האשכנזים יש להם מנהג קדום לכתוב עוד על המזוזה מבחוץ "כוזו במוכסז כוזו" כנגד תיבות "ה' אלהינו ה'" שבפסוק שמע ישראל. [ושמות אלו הם האותיות שאחר האותיות של "ה' אלהינו ה'" מאחריהם]. ואף על פי שאין הכרח בכתיבה זו, מכל מקום כיון שאין הכתיבה הזאת במזוזה עצמה מבפנים, אלא מבחוץ, אינה פוסלת את המזוזה. וכיום גם הסופרים הספרדים כותבים תיבות אלו על המזוזה מבחוץ, ואף על פי שמרן הבית יוסף כתב "שאין אנו נוהגים לכותבם", מכל מקום אין למחות בידי הסופרים הנוהגים כן, שיש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף חופה וקידושין (שובע שמחות ח"א) עמוד תקפט. יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' כח]

עג אם נכתבו שמות מלאכים מבחוץ על גב המזוזה, בדיעבד אין לפסול את המזוזה, ורק אם כותבים שמות מלאכים מבפנים, יש בזה קפידא שלא לעשות כן. ויש אומרים שגם אם כתבו שמות מלאכים בסוף המזוזה מבפנים, אין זה פוסל את המזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקצ]

עד יקבע את המזוזה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ, ומצוה לקבוע המזוזה בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים, כדי שיהיה כל הבית שמור מבפנים למזוזה. (מנחות לג: ש"ע סי' רפה ס"ב, וסי' רפט ס"ב). וזהו רק לכתחלה, אבל בדיעבד שלא קבעה בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים, כשרה. ואם יש טירחא להסירה לקובעה בטפח החיצון, אין צריך לטרוח בכך, ויניחנה במקומה. ומכל מקום אם טרח והוציאה וקבעה בטפח החיצון תבא עליו ברכה, אך לא יברך על קביעתה. [חופה וקידושין עמוד תקצד]

עה אם קבע המזוזה בחלל הפתח אחר הדלת, באופן שקבע אותה במזוזת הפתח תחת המשקוף, ורק שהיא אחרי הדלת, כשרה. אבל אם קבעה בכותל הבית אחר הדלת פסולה. [חופה וקידושין עמוד תקצה]

עו כדי לקבוע את מקום קביעת המזוזה, יש למדוד את גובה פתח השער או הבית, ויחלק הגובה לשלש, ויקבע את המזוזה בתחלת השליש העליון של גובה השער מלמטה למעלה. [חופה וקידושין עמוד תקצו. יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן כא]

עז אם פתח שער החצר גבוה מאד, יש אומרים שמותר לקובעה באופן שתהיה בין כתפיו, ויש אומרים שלעולם יניחנה בתחלת שליש העליון. וכן עיקר. ואף על פי שאם יניחנה למעלה מבין כתפיו לא יוכל לתת ידו עליה בכניסתו וביציאתו, כנהוג, אף על פי כן צריך להניחה בתחלת שליש העליון. [חופה וקידושין עמוד תקצז]

עח אם טעה וקבע המזוזה בברכה למטה משליש העליון, ולאחר זמן נודע לו שלא עשה כדין, שהרי אפילו רק חלק ממנה, פסולה, צריך להסירה ולחזור ולקובעה בתחלת שליש העליון. וצריך לברך אקב"ו לקבוע מזוזה. [חופה וקידושין עמוד תר]

עט צריך לקובעה בצד ימינו של הנכנס לבית, וכמו שדרשו חז"ל וכתבתם על מזוזות "ביתך", דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו ללכת, רגל ימין עוקר תחלה, והולכים אחר ימין של כל אדם. ואם טעה וקבע המזוזה בברכה בצד שמאל של הפתח, ולאחר זמן נודע לו הדין, שהדבר פסול ונחשב כאילו לא הניח מזוזה כלל, צריך להסירה מצד שמאל ולהניחה בצד ימין. ויחזור לברך, אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה, על קביעתה בצד ימין. [חופה וקידושין עמוד תרג. ש"ע סימן רפט ס"ב. ערוך השלחן סימן רפט ס"ה]

פ אף על פי שכתבנו שמקום קביעת המזוזה הוא בתחלת שליש העליון (מלמטה למעלה), אם הניחה יותר למעלה, אם יש טירחא להסירה כדי לקובעה בתחלת שליש העליון, אין צריך לטרוח בזה, שכל שהדבר נעשה נחשב כדיעבד, ואין מטריחים אותו להסירה כדי לקובעה בתחלת שליש העליון, שאינו אלא לכתחלה, וכל שכן שיש פוסקים שמתירים בזה אף לכתחלה. ומכל מקום אם טרח והסירה וקבעה בתחלת שליש העליון, תבוא עליו ברכה. וכל זה בתנאי שתהיה המזוזה רחוקה מן המשקוף העליון טפח. אבל אם הניחה בתוך הטפח הקרוב למשקוף, צריך להסירה ולחזור ולקובעה כשהיא

רחוקה מן המשקוף טפח. ואפילו אם רק חלק העליון מן המזוזה מונח בתוך הטפח הסמוך למשקוף, צריך להסירה ולהניח את כולה כשהיא במרחק טפח מן המשקוף. אך לא יברך. [שם עמוד תרד]

פא כשיש לו חדר בתוך חדר יש לקבוע את המזוזה בימין הכניסה לחדר הפנימי. ואם יש יציאה גם מהחדר הפנימי לחוץ, קובע את המזוזה בימין הנכנס לחדר שיש בו היכר ציר. דהיינו שקובעה במקום שעשה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות. ובדרך ימין שנכנסים לו קובעים שם את המזוזה. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תרח]

פב אם אין מקום לקבוע המזוזה בחלל הפתח, אין לקובעה בכותל הסמוך לפתח, או אחרי הדלת. ולכן יש להקפיד בעת בניית הפתח להשאיר מקום שיוכל לקבוע המזוזה בחלל הפתח. ואם לא נשאר מקום על כל פנים אין לו לברך כשאינה בחלל הפתח. וכבר נתבאר שאם קבעה בכותל הבית אחר הדלת פסול. [חופה וקיד׳ עמ׳ תרט. בן איש חי כי תבא אות י]

פג כיצד קובעה, ימסמרנה במסמרים במזוזת הפתח, או יחפור בה חפירה ויקבענה בה, ולא יעמיק לחפור טפח בעומק שאם עשה כן הרי היא פסולה. [חופה וקידושין עמוד תרט]

פד מזוזה שאין כל אפשרות לקובעה בפתח על ידי מסמרים מפני שהפתח עשוי מברזל, מותר להדביקה בדבק חזק באופן שתעמוד ביציבות ימים רבים, כיון שסוף סוף נתחברה בחיבור גמור. אבל אם תלה את המזוזה במקל באופן שהיא מתנודדת לכאן ולכאן, פסולה, שצריך לקובעה במסמרים, או בדבק חזק כנד׳, או שיחפור בכותל, ויקבענה שם על ידי טיחה בטיט וסיד, ורק יראה ממנה שם ״שדי״, שתיראה למי שנכנס ולמי שיוצא. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמ׳ תרט. יחוה דעת חלק ו׳ סימן נח עמוד רצז]

פה קודם שיקבענה במזוזת הפתח יברך ״אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה״. ואם בירך על מצות מזוזה, יצא. ואינו מברך עליה בשעת כתיבתה, שקביעת המזוזה היא המצוה. [הרמב״ם פ״ה מהלכות מזוזה הלכה ז. ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרי]

פו גם כשקובע הרבה מזוזות בפתחי החדרים שבבית, מברך לקבוע מזוזה בלשון יחיד ולא לקבוע מזוזות. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריא]

פז המנהג פשוט שמברכים רק על המזוזה שקובעים בפתח הבית, ופוטרים בה את כל המזוזות שקובע בחדרי הבית, שאם יברך על כל מזוזה ומזוזה הרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה. ולכן אפילו אם קובע שתים או שלש מזוזות, או יותר, לכל חדרי הבית, ברכה אחת לכולן. (בית יוסף בשם תשובת הרשב״א ח״א סימן תתט). [חופה וקידושין עמוד תריב]

פח אם קבע מזוזה בפתח אחד, והוצרך לקבוע מזוזה בדירה או בחצר אחרת, וצריך ללכת לשם, יש אומרים דההליכה הויא הפסק, וצריך לחזור ולברך. ויש חולקים. ויש שיעצו שלא יקבעם סמוכים אלא ישהה בין חצר לחצר איזה שעות, ויעשה היסח הדעת בעסקים אחרים ביניהם, כדי שיוכל לברך על החצר השני לכולי עלמא.[חופה וקידושין עמ׳ תריב]

פט בעל הבית יכול למנות שליח שיברך לקבוע מזוזה במזוזה הראשונה שקובע, [וכגון להזמין חכם גדול בתורה, או את המרא דאתרא], ואחרים יקבעו אחר כך המזוזות בלי ברכה על סמך ברכת השליח. ואז על הרב לברך אקב״ו״על קביעת מזוזה״, ואין לבעל הבית לחזור ולברך בפתח השני, שגם זה בכלל ברכה שאינה צריכה. וכן ההיפך, אם בעל הבית בירך על הפתח הראשון, ומכבד אדם אחר לקבוע מזוזה בחדר השני, אין לו לברך. ורק כשבעל הבית קובע בעצמו את המזוזה מברך ״לקבוע״ מזוזה. וכן בשאר מצות, כגון העושה מעקה לעצמו, מברך אקב״ו״לעשות מעקה״, ואם הפועל ישראל עושה מעקה לאחרים, יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו ״על עשיית מעקה״, וכן כל כיו״ב. [חופה וקידושין עמוד תריג]

צ אין מברכים ״שהחיינו״ כשקובעים מזוזה. ואף אם לובש בגד חדש, אין להפסיק בין ברכת המזוזה לשהחיינו. אלא אם ירצה אחר שילבש החולצה, יברך שהחיינו, ותיכף יברך על המזוזה ויקבענה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריז]

צא מי שקבע מזוזה בביתו, ושכח לברך ברכת המצוה, שהיא ״לקבוע מזוזה״, ונזכר אחר ימים אחדים, יכול לברך על המצוה, כיון שעשייתה קיימת ונמשכת, כמו בציצית ובתפלין שאם לא בירך קודם קיום המצוה, כדקיימא לן שיש לברך עובר לעשייתן, מברך כל זמן שהוא מעוטף בציצית ומוכתר בתפלין שעליו. ואמנם נכון יותר שימסור את המזוזה להגה״ה, וכשיבא אחר כך לקובעה יוכל לברך אפילו אם יצאה כשרה. [וזה בדרך עצה טובה, אבל מעיקר הדין יכול לברך גם אחר כך, כיון שהיא מצוה נמשכת]. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריז. יביע אומר חלק ח׳ חיו״ד סימן כז. והביא שם להקת האחרונים חבל נביאים שפסקו לברך. וראה עוד ביביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן ל עמוד רמו, ושם הביא מחלוקת באחרונים, אם מצות מזוזה דומה למצות ציצית, או תפלין, שהיא נמשכת, ויכול לברך גם לאחר שהניח תפלין או לאחר שלבש ציצית. או אין מצוה זו דומה אליהם, ואחר שקבעה אינו רשאי לברך. ולכן הנכון הוא שיסירנה על מנת לבודקה, על ידי סופר מגיה, אם כשרה היא, ואחר שתמצא כשרה, יחזור ויקבענה בברכה לפניה. כי גם המוסר מזוזה לבודקה וחוזר לקבוע אותה צריך לברך על קביעתה, כמו שנתבאר בשו״ת יביע אומר ח״ג (חיו״ד סי׳ יז אות י).]

צב חייב אדם לבדוק את מזוזות ביתו פעם אחת בכל שלש שנים ומחצה. וממדת חסידות היא לבודקן מידי שנה בחודש אלול. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תרכא. יחוה דעת ח״א סימן מט]

צג מי שהסיר את המזוזה מפתח ביתו ונתנה לסופר כדי לבודקה ולהגיה אותה, ונמצאת כשרה, כשחוזר לקובעה בפתח ביתו חוזר ומברך לקבוע מזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכב. יביע אומר ח״ג דף קסד. יחוה דעת ח״ג סימן פ. הליכו״ע ח״ח. וראה הבהרה לזה בילקו״י שם]

צד אם הסיר המזוזה על דעת לעשות לה תיק נאה יותר, וחוזר לקובעה, אין צריך לברך, אלא אם כן השהה אותה בידו שעות רבות, עד שהסיח דעתו ממנה, שאז צריך לברך קודם שיקבענה. [שם]

צה אם נפלה המזוזה מעצמה ממזוזת הפתח, וחוזר לקובעה, הדבר שנוי במחלוקת אם יברך עליה כשקובעה שנית, וספק ברכות להקל. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תרכב, תרכד]

צו מותר ליקח מזוזה מפתח זה ולקובעה בפתח אחר. ודוקא בפתח שגם הוא חיובו כראשון, אבל לא מפתח שחיובו מדאורייתא לפתח שחיובו מדרבנן. [חופה וקידושין עמוד תרכג]

צז מזוזה שנכתבה בכתב אשכנזי כשרה גם לספרדים, וכן להיפך. ומכל מקום טוב להדר שהדייר הספרדי יקח מזוזה הכתובה בכתב ספרדי, והאשכנזי יקח מזוזה הכתובה בכתב אשכנזי, כפי מנהג אבותיהם. והמחליף מזוזות דירתו שנכנס לדור בתוכה במזוזות אחרות מהודרות יותר, וכן ספרדי המחליף מזוזות שהיו בדירתו בכתב אשכנזי למזוזות שנכתבו בכתב ספרדי, כפי שראוי לעשות למצוה מן המובחר, הרי זה צריך לברך על כך. ויברך על אחת מהם ויפטור השאר. וכן אם נטל מזוזות ביתו לבדיקה, ויצאו כשרות, יש לברך כשחוזר לקובעם. וכל שכן אם יצאה המזוזה פסולה ומחליפה באחרת, שיש לברך. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכג. יביע אומר ח״ג חיו״ד סי׳ יז דף קסד. ויחוד דעת ח״ג סי׳ פ]

צח הנכנס לדור בדירה חדשה שיש בה מזוזות, מן הראוי להוציא עצמו מידי כל ספק ויטול את המזוזות הנמצאות שם כדי לבודקן, ושוב יקבעם בברכה, ונכון לעשות גם כן היסח הדעת. [ומסתמא כשלוקחם לבדיקה מסיח דעתו]. [ילקו״י חופה וקידושין עמוד תרכה]

צט המעתיק דירתו ונוטל המזוזות שלו שהם מהודרים מאד, ונותן במקומם מזוזות אחרים כשרים, מדינא יש להקל בזה. ומכל מקום דרך עצה טובה שיטול המזוזות המהודרות למטרת בדיקה, ואחר כך יוכל לקבוע מזוזות אחרות כשרות, ויברך ״לקבוע מזוזה״. ועל הצד היותר טוב יעשה כן ימים אחדים לפני עזבו את דירתו. [שם עמוד תרכו]

ק כשצבעו המזוזה וקשה להסירה כדי לבודקה, אין לתת שם עוד מזוזה, שיש אומרים שיש בזה איסור בל תוסיף. ואין לעשות כן אפילו אם יגרם הפסד. אלא הנכון להסיר את המזוזה קודם הצביעה, כדי שהמזוזה לא תתקלקל מלחות הצבע. [חופה וקידושין עמ׳ תרכח]

קא אם לא הסירו את המזוזות קודם הצביעה, וצבעו על המזוזה, יש לבדוק את המזוזות כי יתכן שנכנס לשם לחות ונתקלקלו האותיות. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכז, תרכח]

קב מזוזה צריכה שרטוט, ומזוזה שנכתבה בלי שרטוט פסולה. ואין מועיל לשרטטה אחר כך. וכן כשיש ספק אם שרטטום, ובמשך הזמן נמחק השרטוט, או שמא לא שרטטום כלל, יש להחמיר מספק, שהשרטוט במזוזה הלכה למשה מסיני. ומכל מקום אם תיבה אחת או שתים מן המזוזה נכתבו בלא שרטוט, ישרטטם אחר כך, ויכשירה, והוא הדין בספר תורה. [שובע שמחות ח״א חופה וקידושין עמוד תרכח. יביע אומר ח״א יו״ד סי׳ כ]

קג לכתחלה יקנה מזוזה שנכתבה על קלף לא משוח, שיש אומרים שהמשיחה נחשבת הפסק בין הכתב לקלף, וגם במזוזה שנכתבה בקלף שאינו משוח הכתיבה מתקיימת זמן רב. אולם מעיקר הדין מזוזה שנכתבה על קלף משוח כשרה, ואף לכתחלה יכול לברך על קביעת מזוזה שנכתבה בקלף משוח, שאין המשיחה פוסלת, הואיל והיא מיפה את הכתיבה, והוי בכלל כל לנאותו אינו חוצץ. [ילקו״י ח״ב עמ׳ קנו. חופה וקידושין עמוד תרלט]

קד בערים שיש שם מגדלי חזיר, חייבים תושבי העיר לתת מזוזה בפתחיהם. ורק בפתח שהחזירים עוברים שם פטור ממזוזה. [חופה וקידושין עמוד תרמ. הליכות עולם ח״ח עמ׳ רעו]

קה הדבר פשוט וברור שמזוזות הנעשות בדפוס ובצילום, אינן כשרות כלל, וכיון שבעוה״ר מצויים הרבה מזוזות כאלה בשוק החופשי, לפיכך מצוה לפרסם להמון העם שירכשו מזוזה אך ורק מתלמידי חכמים יראי שמים, לבל יבטלו מעליהם מצוה יקרה זו. [ילקו״י על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס״ד, סי׳ ג׳. יחו״ד ח״ו סי׳ נז. חופה וקידושין עמ׳ תרמא]

קו מזוזות אשר חדשים מקרוב באו שלוקחים טבלא של משי שחקוק בהם פרשת שמע ישראל שכותבים במזוזה, ומניחים קלף מתחת לטבלא, ושופכים דיו על הטבלא וממרחים אותו הלוך ושוב במגב, והדיו יורד דרך נקבי המשי על הקלף, וכהרף עין נדפסת המזוזה כולה, מזוזה כזו פסולה אפילו

בדיעבד, והמברך על קביעת מזוזה כזו ברכתו ברכה לבטלה, והוא מכשול חמור מאד. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' לב. וילקו"י שובע שמחות חלק א' חופה וקידושין עמ' תרמב]

קז יש אומרים שאין להתיר לתלות מזוזה על הצוואר בשרשרת כעין קמיע למזל ושמירה. או לתלותה במכונית. ויש מקילין בזה, וכן עיקר לדינא, כשעושה כן מצד אמונה לשם שמירה, כעין קמיע, ולא בשביל תכשיט גרידא. וכשתולה מזוזה במכונית יש להקפיד שתהיה קבועה דרך הנחה ולא דרך תליה. [חופה וקידושין עמוד תרמה. וזה דלא כמו שכתבנו בתחלה לחוש להחמיר בזה. שהעיקר כמו שנתבאר בהליכות עולם חלק ח' בדין זה, וכמבואר כאן]

קח אין למכור מזוזה לגוי לשם סגולה או למזכרת, מפני שאסור להוציאם מרשות הקודש לרשות החול. ואם יש חשש איבה, או משום סכנה, מותר. [חופה וקידושין עמ' תרמו]

קט אם משכיר את ביתו לגוי, יסיר את המזוזה קודם שיכנס לשם הגוי. [שם עמוד תרמז]

קי המתגורר בעיר שרובה גויים, ועוזב את הדירה ויתכן שיבואו לדור שם גוים, יש לו להוציא את המזוזות, כדי שלא יבואו לידי בזיון. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיא היוצא מן הבית על דעת להרוס את הבית, צריך להוציא המזוזות, כדי שלא יבואו לידי ביזיון ח"ו. [ילקו"י שובע שמחות א – חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיב מי שנפלה מזוזה מידו על הארץ אינו צריך להתענות, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם שהתענית תגרום לו להתבטל מלימודו אך טוב שיתן מעות לצדקה. ונכון גם שיבדוק את שאר מזוזות ביתו אם הם כשרים. וכל שכן במגילת אסתר שנפלה מידו, שאינו צריך להתענות, לפי שאין בה אזכרות ה' כלל. [ילקו"י שובע שמחות א' – חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיג השוכר בית מחבירו, חייב השוכר לקבוע בה מזוזה ולתקן מקום קביעותה. [חופה וקידושין עמוד תרמח. שלחן ערוך סימן רצא סעיף ב]

קיד השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה בברכה מיד משום יישוב ארץ ישראל, אבל השוכר בית בחוץ לארץ פטור ממזוזה כל ל' יום. ואם רצה לחייב את עצמו ולקבוע מזוזה מיד, לא יברך על קביעתה. ואפי' לאחר שיעברו עליו ל' יום, אין צריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש, ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, דזמן ממילא קאתי. [והמחמיר לקובעה מחדש תבא עליו ברכה]. ולאחר ל' יום הואיל ונראה שהבית שלו, חייב במזוזה ובברכה. ואם שכר את הבית לתקופה של חצי שנה ויותר, שאז חייב לקבוע מזוזה מיד, לא יברך על קביעתה, אם קובעה קודם ל' יום. [חופה וקידושין עמ' תרמח. הליכות עולם ח"ח עמו' דש].

קטו השוכר בית בחוץ לארץ לזמן פחות מל' יום, והחמיר ונתן שם מזוזה בלא ברכה, וכשעברו ל' יום החליט לבסוף להשאר לדור בדירה, יש אומרים שיכול לברך על המזוזה גם כשהיא קבועה, ויש אומרים שצריך להוציאה ולחזור ולקובעה. ואף שלדינא א"צ להסירה ולקובעה מחדש, מ"מ נכון יותר שיוציא את המזוזה וימסרנה להג"ה, ויחזור ויקבענה בברכה. ומיהו אם לא הוציא את המזוזה, יצא ידי חובת מצות מזוזה, ואין לפסול בזה משום "תעשה ולא מן העשוי". [חופה וקידושין עמוד תרנח. יביע אומר ח"ח או"ח סי' ג' אות ד]

קטז הקונה בית בחוץ לארץ חייב במזוזה בברכה מיד. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנה. ומה שכתבנו בשובע שמחות בהערה בדין חוץ לארץ, אין זה אלא דרך הערה ולימוד, אך לא נחתנו שם לענין מעשה, ולכן לא הובאה ההלכה שם למעלה. ולדינא העיקר כמו שנתבאר כאן]

קיז מי ששכר בית בארץ ישראל, וקבע בו מזוזה ובברכה, וחזר וקנאו מבעל הבית בקנין גמור, יש מי שאומר שאין צריך להסיר את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש, ואין בזה חשש משום תעשה ולא מן העשוי. והנכון הוא שיסיר את המזוזה ויתננה לסופר לבודקה אם כשרה היא, ואם תמצא כשרה יחזור ויקבענה בברכה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנז]

קיח השוכר בית מגוי חייב במזוזה, ובארץ ישראל החיוב הוא מיד, אבל בחוץ לארץ החיוב הוא לאחר שלשים יום, על פי המבואר לעיל. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנח]

קיט מותר לטלטל מזוזה בשבת, כיון שיכול ללמוד ממנה כמה הלכות. [שם עמ' תרנט]

קכ מזוזה שנפלה ממקומה בשבת, יש אומרים שאם אינו קובעה במסמרים, או שנותנה לתוך בית קיבול מוכן, מותר להחזירה בשבת. ויש מחמירים. [חופה וקידושין עמוד תרס]

קכא היוצא מביתו ונוסע לעיר אחרת לחודש ימים יחד עם כל בני ביתו, וחוזר לביתו, אינו צריך לחזור ולברך על קביעת המזוזה, שאף על פי שהמזוזה חובת הדר, ובזמן שנסע ויצא מביתו, לא היה מי שדר בבית, מכל מקום כיון שדעתו לחזור לביתו, אין הבית נפקע מחיוב מזוזה, ולכן אף כשחוזר, פטיר ועטיר מלברך על קביעת המזוזה כלל. [שם עמוד תרס]

קכב מותר לתייג אחר כתיבת המזוזה, ואין בזה משום שלא כסדרן, כיון שאין התגין מעכבים. [שם עמוד תרסג. ולגבי ספר תורה שאין בו תגין, ראה לעיל עמוד תשל]

קכג סופר שהיה כותב מזוזות וכתב האזכרות לשם קדושתן, ובאחת המזוזות שכתב נסתפק אם כאשר כתב שם ה׳ כיון במחשבתו לשם קדושת ה׳, או לא, ואמנם בתחלת כתיבת המזוזות אמר שכותב לשם קדושת המזוזה, ואחר כך השלים המזוזה ונתערבה בעוד שמונה מזוזות כשרות, ואי אפשר להבחין ולהבדיל ביניהם, יש להתיר את כל המזוזות. אלא שיש לקבוע אחת מן המזוזות במרפסת שאינה צריכה מזוזה מן הדין, כגון שאין בה ד׳ על ד׳, ותו לא מידי. [ילקו״י שובע שמחות ח״א חופה וקידושין עמוד תרסג]

סימן רצב – הלכות שילוח הקן

א עיקר מצות שילוח הקן היא שיקח את היונה [האם] בידו, ויפריחנה. ויש מי שכתב שאם יעשה כך הוי עבירה במה שנוטל האם על הבנים, ולדעתו צריך להפריח האם מעל הבנים, אולם בגמ׳ חולין (קמא.) ומדברי התוס׳ והרמב״ם מבואר שאין בזה עבירה, אחר שלוקח האם מעל הבנים כדי לשולחה. וכתב מרן החיד״א שיכוין להדיא שלא לזכות באם, אלא שלוקחה בידו כדי לקיים מצות שילוח. [יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן לב עמוד רמז].

ב אין מברכים על מצוה זו, שיש אומרים שאינו חייב בשילוח אלא כשרוצה ליקח הבנים. ויש אומרים שאין מברכים על מצוה זו אחר שיש בה אזהרה. ושלח תשלח הוא עשה הניתק ללאו. [יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן לב עמוד רמז].

ג הממהר לעבודתו וראה בדרכו קן צפור שהאם רובצת על הבנים, יש אומרים שאסור לו להתעלם מקיום המצוה, ועליו לשלח את האם הרובצת על הבנים, אפילו אם אינו רוצה את הבנים או הביצים. [חות יאיר]. ויש אומרים שאין חיוב למצוה זו אלא כשרוצה ליטול את הבנים לצורכו, אבל אם אינו חפץ בהם ודאי שאין לו מצוה להפריח האם מעל הבנים ולהשאיר הבנים שם. [הר״ן, המאירי, רבינו בחיי, כנה״ג, חת״ס, לימודי ה׳, ההפלאה, מהר״ש קלוגר, מהר״ם שיק, חזון איש]. ויש מי שהוסיף שאם אינו צריך לבנים לא מיבעיא שאינו מחוייב לשלח את האם אלא אכזריות נמי חשיב לצער בעלי חיים לחנם, לגרש האם מעל בניה ללא תועלת לנו, ולא לצורך האדם. וצער בעלי חיים דאורייתא. וטוב לחוש ולקחת את הבנים או הביצים. וכן מבואר בזוה״ק שצריך דוקא ליטול את הבנים. שאחר שילוח האם הולכת וצווחת ומבקשת על בניה, והמלאך שנקרא עוף מעורר רחמי השי״ת והתעוררות זו גורמת לרחם עלינו בגלותינו. [יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן לב].

ד אם האם רובצת על ביצים שלא מאותו מין, או שהם של עוף טמא, אין מצות שילוח הקן. [יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן לב].

ה אם לקח רק את האם והשאיר את הבנים יש אומרים שאין כאן לאו ד״לא תקח האם על הבנים״, אלא ביטל עשה דשלח תשלח. אך מדברי התוס׳ מוכח דאיכא לאו גם כשאינו לוקח הבנים. וכן מוכח בתוספתא. [יביע אומר שם].

סימן רצג – הלכות חדש

א נאמר בתורה (ויקרא כג, י-יד): ״כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו׳״. והיינו, חמשת מיני דגן שנזרעו והושרשו במהלך השנה, אחר ט״ז ניסן והלאה, תבואה זו אסורה באכילה עד שיעבור ט״ז בניסן. [ובחו״ל ראה להלן]. ואף אם זרעו את התבואה מיד לאחר הפסח, אין לאוכלה עד שיעבור ט״ז בניסן הבא. ואם התבואה הושרשה קודם ט״ז ניסן, בסמוך, כשיגיע ט״ז בניסן התבואה הותרה. ולפיכך אסור לאכול כל מיני מאפה העשויים מתבואה חדשה, קודם שיגיע זמן הבאת קרבן העומר, שהוא ט״ז בניסן. וכן אסור לאכול קמח העשוי מתבואה חדשה שקצרוה בעודה רכה, וקולים וטוחנים אותה קודם הבאת קרבן העומר. [ילקו״י על הלכות חדש ושטענז סימן רצג ס״א]

ב בזמן שבית המקדש היה קיים היה אסור לקצור תבואה חדשה בארץ ישראל עד שיגיע זמן הקרבת העומר. או עד שיגיע זמן קצירת העומר. ויש אומרים שאיסור זה קיים גם בזמן הזה, ואין היתר לקצור תבואה חדשה קודם זמן העומר אלא על ידי גוי. ויש חולקים ומתירים בזה בזמן הזה. [ובלאו הכי בארץ ישראל אין מצוי קמח מחמשת מיני דגן לפני הפסח]. [ילקוט יוסף על הלכות שעטנז סימן רצג ס״ב]

ג איסור קצירת תבואה חדשה קודם זמן העומר, אינו נוהג בחוץ לארץ. והדבר מצוי בעיקר במדינות דרום אפריקה, ולכן יש להתיר לקצור התבואה קודם הפסח, ובפרט שאם לא יקצרו שם את התבואה עד הפסח היא תתקלקל. [ולגבי אכילה ראה להלן]. [שם סי׳ רצג ס״ג]

ד יש מי שאומר שמותר לעניי ישראל ללקוט מתבואה חדשה ולהצניעה עד העומר הבא, ואין חוששין שמא ישכחו ויאכלו מהתבואה קודם שיגיע זמן העומר, [שהוא איסור חדש], מאחר שסוף סוף הם יודעים שזה הדגן הוא חדש ואסור לאוכלו. [ילקו״י שם סי׳ רצג ס״ד]

ה מותר להסתחר בתבואה חדשה, ואין חשש שמא יבוא לאכול מתבואה זו באיסור, אחר שיש היתר לאיסורה, שיכול לאכלה אחר ט״ז ניסן. ויש חולקים ואוסרים לעשות סחורה באיסור חדש. ויש המקילין בזה במקום צורך באופן שממנה גוי במקומו לקנות לו או למכור לו תבואה חדשה. ואם אי אפשר על ידי גוי, יוכל למנות יהודי ויודיע לו מראש שלא ימסור לו מה שבידו אלא לאחר הפסח, ובאופן כזה אין חשש שיאכל מהמאכל, שהרי אין המאכל בידו, ואותו אדם שהתמנה להסתחר בדבר, אם הוא גוי לא איכפת לנו שיאכל, ואם הוא יהודי, אין חשש שיאכל, שלא נחשדו ישראל על הגזל. [ומכל מקום מעיקר הדין מותר להסתחר באיסור חדש]. [ילקו״י על הל׳ שעטנז סימן רצג ס״ה]

ו אין החדש אסור אלא באכילה אבל מותר בהנאה. ולכן מותר להאכיל תבואה חדשה לבהמתו, או לפועל גוי שלו. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג ס״ו]

ז מותר להתרפאות מאיסור חדש, ובפרט כשהוא שלא כדרך הנאתו, שהרי אין איסור חדש אלא באכילה, אבל חדש מותר בהנאה, וכמבואר. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג ס״ח]

ח מותר לטלטל בשבת או ביום טוב פת העשוי מקמח חדש, ואין בזה איסור מוקצה, אחר שאיסור חדש אינו אסור בהנאה. [ילקו״י ספר על הלכות חדש ושעטנז, סי׳ רצג ס״ז. (מהדורת תשס״ה ספר על הל׳ ערלה ושעטנז). וכיו״ב בש״ע סי׳ תקטו ס״ה, דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה, אם בא מתוך התחום מותר לכל, ואם באו מחוץ לתחום אסור לאוכלם למי שהובאו בשבילו, אבל לטלטל מותר].

ט בזמן שבית המקדש היה קיים היו בני ירושלים מותרים לאכול מתבואה החדשה מיד לאחר שהקריבו את קרבן העומר, והדרים רחוק היו מותרים רק לאחר חצות היום. וכיום שאין לנו קרבן העומר, אסור לאכול מתבואה חדשה בארץ ישראל ביום ט״ז, וכל היום בכלל האיסור, עד ליל ג׳ של פסח. ובחוץ לארץ שעושים שמונה ימים של פסח, אסור להם לאכול מתבואה חדשה כל יום י״ז בניסן עד תחלת ליל שמונה עשר בניסן, שהוא הלילה הרביעי של פסח. ובבין השמשות של ליל שמונה עשר בניסן, יש להקל. [שם ס״ט]

י איסור חדש נוהג גם בזמן הזה, בין בתבואה של ישראל ובין בשל עובד כוכבים. ויש אומרים שאין איסור חדש חל על תבואה של גויים, ועל פי זה יש שנהגו בחוץ לארץ להקל באיסור חדש, כיון שרוב ככל התבואה שבחוץ לארץ היא מתבואה של עכו״ם. [ובחוץ לארץ מצוי מאד תבואה חדשה, ולא כולם יכולים להחמיר בזה, ולכן רבים סמכו על הפוסקים הסוברים שאין איסור חדש בתבואת חוץ לארץ]. אולם דעת מרן השלחן ערוך שיש איסור חדש גם בתבואה של גוי, ולכן על הספרדים ובני עדות המזרח ההולכים בעקבות דברי מרן השלחן ערוך, לחוש לאיסור חדש בחוץ לארץ, ולהמנע מלאכול מיני מאפה העשויים מתבואה חדשה. ורק בספיקות יכולים להקל, כאשר יבואר. [ילקו״י שם סימן רצג ס״י]

יא איסור אכילה מתבואה חדשה חל הן על תבואות של ארץ ישראל, והן על תבואות של חוץ לארץ, לכן ראוי ונכון לחקור על מיני תבואה המובאים מחוץ לארץ, המשווקים כיום בארץ, ואשר מיוצרים בחוץ לארץ מתבואת חוץ לארץ, וכגון קווקרים, גרנולה, דברי מאפה, בירה, וכדו׳, שבכל אלה יש בהם חשש לאיסור חדש, אולם כל זה לכתחלה, אבל בדיעבד כל שיש ספק אם יש בו איסור חדש, יש להקל גם לדידן. וידוע שבזמנינו אין מצוי חדש בארץ ישראל, שאין תבואה שנזרעת אחר הפסח ונקצרת קודם הפסח הבא. [ואיסור חדש מצוי בעיקר בחו״ל, וכן בארץ ישראל מצוי איסור זה בקמח המיובא מחו״ל]. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג]

יב העושה תבשיל מתבואה חדשה ונשתנה מברייתו, יש אומרים שאינו עומד באיסורו, שהרי אינו לחם. ויש חולקים ואומרים דגם אם התבואה נשתנתה בבישול בתבשיל, נשאר עליה איסור חדש. וכן עיקר לדינא. [ילקו״י על הלכות חדש ושעטנז סימן רצג סעיף יב]

יג האוכל תבואה חדשה מן המחובר, דהיינו שהתבואה עדיין לא נקצרה, והוא תולש התבואה בפיו וכוסס את החטה או השעורה, יש אומרים שאין בזה חיוב משום איסור חדש, שזו אכילה שלא כדרך. ועכ״פ איסור מדרבנן יש גם באכילה כזו. [ילקו״י שם סעיף יג]

יד אם בישלו בקדרה תבואה חדשה, ולא עבר על הקדירה לינת לילה, אף בחוץ לארץ לדידן יש להחמיר להצריך שיהיה ששים בתבשיל כנגד הקדרה. ואם אין ששים לכתחלה יש להחמיר שלא לאכול התבשיל, אך המיקל יש לו על מה לסמוך. ואם בישל בקדרה מין אחר, יש להחמיר. ואם עבר על הקדרה לינת לילה, ואחר כך בישלו בה תבשיל אחר, יש להתיר את התבשיל לכתחלה אף כשאין ששים נגד הקדרה. ואפילו בארץ ישראל. וכן אם בישלו בקדרה ספק איסור חדש, יש להקל לאכול התבשיל גם כשאין ששים נגד הקדרה. וכן אם עברו ובישלו בקדרה שבישלו בה בעבר איסור חדש, והוא בכלל סתם כלים שאינן בני יומן, או שיש ספק אם בישלו בקדרה זו תוך מעת לעת או לא, יש להתיר לאכול התבשיל לכתחלה. [ילקו״י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף יד]

טו איסור אכילת תבואה חדשה נוהג גם בנשים, אחר שהכתוב השווה אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, ואיסור חדש הוא לאו מן התורה. [ילקו״י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף טו]

טז אם זרעו חיטים, ובט״ז ניסן החיטים עדיין לא הושרשו, התבואה אסורה עד שיבוא העומר בניסן הבא, וכן הדין בכל חמשת מיני דגן. אבל חיטים שנשתרשו קודם ט״ז ניסן, כשהגיע ט״ז בניסן הראשון, כבר הותרו, אף על פי שעדיין לא נקצרה התבואה אלא עד אחר זמן הקרבת העומר. ולכן מיד

כשיקצרו אותם מותרים באכילה ללא המתנה עד הפסח הבא. [ושיעור השרשה בזריעה, הוא ג׳ ימים, ובנטיעה י״ד יום]. [ילקו״י הל׳ חדש ושעטנז סי׳ רצג סט״ז]

יז כשם שאסור לאכול מחטה חדשה, כך אסור לאכול מכוסמת חדשה, שכוסמת היא מין חטה. וכן אסור לאכול משעורה חדשה. ויש שלשה סוגי שעורים והם: שעורים, שבולת שועל, ושיפון, ואסור לאכול אחד מהם לפי המבואר. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג סעיף יז]

יח הקטניות אינן בכלל איסור חדש, שאינן בכלל תבואה. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג סעיף יח]

יט אורז אינו בכלל איסור חדש, שאינו מין דגן. ואם עשו עיסה בתערובת אורז וחטים, יש אומרים שכשם שהאורז מצטרף לחטים לענין מצה, מפני שטעם האורז נגרר אחר החטים, כך חל על העיסה איסור חדש, שהרי חדש הוקש למצה. ויש חולקים ואומרים דאף שלענין מצה וחלה האורז נגרר אחר החטים, וחל עליו שם לחם, מכל מקום לענין איסור חדש אינו כן, מפני שלחם הוקש לקלי, וקלי הרי אין באורז, שאינו מחמשת מיני דגן. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג סעיף יט]

כ דורא, אין נוהג בו דין חדש. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג ס״כ. ושם בהערה לגבי דוחן אם נוהג בו דין חדש]

כא בארץ ישראל זרעי התבואה נזרעים בחורף, ונשרשים קודם לחג הפסח, וכן ברוב ארצות תבל. אולם במקומות רבים בעולם כגון באירופה ובארצות הברית, יש שמגדלים תבואה הנשרשת לאחר העומר, או אף הנזרעת לאחר הפסח. לתבואות אלו הנשרשות לאחר הפסח, יש דין תבואה חדשה האסורה באכילה. ותבואה זו תהיה מותרת רק בשנה הבאה. [בארץ ישראל בליל י״ז ניסן, ובחוץ לארץ בליל י״ח בניסן]. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג סעיף כא]

כב אם לשו בצק מתבואה ישנה עם שמרים של שעורים מתבואה חדשה, הבצק אסור באכילה. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג סעיף כב]

כג כשם שאסור לאכול מן החטים והשעורים, כך אין לשתות משקאות כמו בירה וי״ש שידוע לנו שנעשו משעורים של תבואה חדשה. והמיקל בזה בחוץ לארץ, יש לו על מה שיסמוך. ואם אנו מסופקים אם מעורב במשקה [בירה] מתבואה חדשה או לא, יש להתיר לשתות בירה זו, ובפרט כשרוב הבירה אינה מתבואה חדשה, וכל דפריש מרובא פריש. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג סעיף כג]

כד ספרדי הנזהר מאיסור חדש גם בתבואה של גוי ובחוץ לארץ, וכדעת מרן השלחן ערוך, ושומע קידוש או הבדלה מאשכנזי המקדש על יי״ש [חמר מדינה] הסומך על סברת המקילין בשתיית יי״ש מתבואה חדשה שבחוץ לארץ, או מתבואה של גוי, יוצא ידי חובת קידוש או הבדלה. וכל שכן אשכנזי שקיבל על עצמו בתורת חומרא שלא לשתות יי״ש העשוי מתבואה חדשה, השומע קידוש או הבדלה מחבירו המיקל בזה, שיוצא ידי חובת קידוש והבדלה. ומכל מקום אם יש לו יי״ש מתבואה ישנה, לכתחלה עדיף שיקדש או יבדיל בעצמו על יי״ש זה, מאשר ישמע קידוש או הבדלה מאחר. [ילקו״י שעטנז סי׳ רצג סעיף כד]

כה מצה או חלה האסורה משום חדש, אין לצרפה ללחם משנה בשבת או בפסח. ואמנם אם אין לו לחם אחר לצרפו ללחם משנה, וגם אינו יכול ליקח משכנו, יכול לצרף את המצה או החלה הנ״ל ללחם משנה, [אחר שבלאו הכי אינו אוכל ממצה או מחלה זו. וזה עדיף מאשר יבצע על חלה אחת]. וכל שכן דבאופן כזה מותר לצרף מצת חדש ללחם משנה בסעודה שלישית בשבת שחל ביום י״ז ניסן, כשאוכל הסעודה בסוף היום, וסעודתו נמשכת עד אחר צאת הכוכבים בליל י״ח ניסן, שאז כבר הותר איסור חדש. [והיינו בחוץ לארץ, שהרי בארץ ישראל חדש מותר כבר בי״ז ניסן]. ומכל מקום גם באופן כזה במקום שאפשר בנקל ישאל מצה משכנו כדי לצרפה ללחם משנה, ואחר כך יחזירנה לו. [שם סי׳ רצג סעיף כה]

כו ספרדי השומע ברכת המוציא בליל שבת ממי שמיקל בחדש בחו״ל, או מתבואה של גוי, יש לצדד שאינו יוצא ידי חובה של הברכה, ושל מצות לחם משנה, ולכן יכוין בדעתו שלא לצאת ידי חובה בברכתו, ויברך בעצמו על לחם שאינו מתבואה חדשה. [ואף על פי שיש כאן ספק ספיקא, שמא תבואה חדשה של גוי מותרת, ושמא אין חדש נוהג בחו״ל, מכל מקום שני הספיקות הם נגד מרן השלחן ערוך להדיא, אבל כשיש ספק ספיקא והוא אינו נגד דעת מרן, כגון ספק חדש בחוץ לארץ, עונה אמן וגם יוצא ידי חובה]. [ילקו״י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף כו]

כז מי שאין לו כזית מצה אלא מתבואה חדשה, או טבל, ואין לו אפשרות לקחת מצה מהשכנים כדי לקיים מצות אכילת מצה בליל פסח, יש אומרים שיכול לאכול מצה העשויה מתבואה חדשה או מטבל, שהדבר נחשב כמצות עשה הדוחה לא תעשה. ובפרט בחוץ לארץ. והוא הדין לכזית לחם בליל יום טוב ראשון דסוכות. ויש חולקים ואוסרים לאכול מצה מתבואה חדשה או מטבל, גם כדי לצאת ידי חובת אכילת כזית מצה בליל פסח. וכן עיקר להלכה. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג סעיף כז]

כח במקומות שהתבואה החדשה היא מיעוט, ורוב הקמח הוא מתבואה ישנה, נחלקו האחרונים אם אפשר לסמוך על הרוב שהקמח הוא מתבואה ישנה, או לא, ולדינא יש להתיר לאכול מהתבואה של אותו מקום, שגם באיסור חדש אנו אומרים כל דפריש מרובא פריש. [אך ראוי להחמיר לברר את הדבר עד כמה שהדבר ניתן]. ויש להקל בזה אפילו במקום ספק, מטעם ספק ספיקא, וכל שכן במקום שיש רוב. [ילקו״י הל׳ שעטנז סי׳ רצג סעיף כח]

כט נכרי העושה מידי שנה שכר שעורים [בירה], ובשנה אחת יש בכפר ההוא כמה שדות של שעורים שלא השרישו קודם ט״ז ניסן, אך רוב השדות ורוב השעורים הנמצאים שם השרישו קודם ט״ז ניסן שהם מותרים, אלא שיש לחוש שמא הנכרי לקח מאלו השעורים שלא השרישו קודם ט״ז ניסן שאסורים, ועשה מהם שכר, יש אומרים שאין לסמוך בזה על הרוב, ואין להתיר לקנות השכר מאותו נכרי, דרוב התלוי במעשה אינו רוב. אך לדינא נראה שאין זה בכלל רוב התלוי במעשה, ואזלינן בתר הרוב, ובפרט שיש כאן ספק ספיקא, ואנו מקילין בכל ספק ספיקא באיסור חדש. [שם סימן רצג סעיף כט]

ל חבילה של קמח סגורה מתבואה חדשה שנתערבה בכמה חבילות של קמח מתבואה ישנה, ואפו מתערובת זו לחם או עוגות, יש אומרים שאין להתיר התערובת מדין ביטול, אחר שהדבר נחשב כדבר שיש לו מתירין, דאפילו באלף אינו מתבטל. [אולם אם העוגה תתקלקל עד שימתינו לזמן ההיתר, לא הוי בכלל דבר שיש לו מתירין]. [ילקו״י שם סימן רצג ס״ל]

לא בחוץ לארץ שבתקופת חג הסוכות ואילך מצוי קמח מתבואה חדשה, ובמקומות רבים אין מאפייה מיוחדת עם השגחה בנוגע לאיסור חדש, יש מתירים לאכול מתבואה זו כיון שיש בזה ספק ספיקא להתיר. שמא היא תבואה ישנה, ושמא בתבואת חוץ לארץ או בתבואה של גוי אין איסור חדש. ויש אומרים שיש לסמוך על זה רק בסעודת שבת ויום טוב, אבל לא בימות החול. [שבימות החול יכול לאכול אורז ודוחן וכדומה]. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו״י על הלכות חדש ושעטנז סימן רצג סעיף לא]

לב אין לברך שהחיינו על לחם העשוי מתבואה חדשה, [לאחר הזמן שהתבואה הותרה], שהרי אין ניכר בין תבואה חדשה לתבואה ישנה, וליכא בזה שמחה. [שם סי׳ רצג סעיף ל״ב]

לג העושה עיסה מתבואה חדשה, יש אומרים שיכול להפריש חלה בברכה, אחר שעיסה זו תהיה ראויה לאכילה אחר שיעבור זמן הקרבת העומר. ויש חולקים. [שם סל״ג]

לד ספרדי שאינו נזהר מאיסור חדש בחו״ל, לכתחלה אין להעלותו לקרוא בתורה ביום טוב של סוכות לעליית לוי, אחר שקוראים בתורה ״ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו״. אך אם ע״י כך יגרם מחלוקת, מותר להעלותו לתורה גם בפרשה זו. [שם סל״ד]

לה אשכנזי שמחמיר על עצמו שלא לאכול חדש כלל גם בתבואת חוץ לארץ, ובתבואה של גויים, ואביו דואג פן יחלש, וגזר עליו בגזרת כיבוד אב ואם לבל יחמיר בזה, מעיקר הדין אין בזה חיוב לשמוע לאביו. [ילקו״י הל׳ שעטנז סימן רצג סעיף לה]